

האם תחבושת ראש או שיער מושתל חוצצים בתפילין?

וְשִׁמֹּתָ הַמִּצְנֶפֶת עַל רִאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת נֶזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל הַמִּצְנֶפֶת (שמות כט, ו)

שאלה נפוצה בהלכות תפילין נוגעת לאדם שעבר הליך רפואי וזקוק לתחבושת על ראשו, ומבקש לדעת כיצד יניח תפילין.

אחד המקורות המרכזיים בנושא, הנתון במחלוקת מפורסמת בין הראשונים, היא סוגיית הגמרא העוסקת בפסוק מפרשתנו.

בגמרא בערכין (דף ג ע"ב) נאמר:

הכל חייבין בתפילין, כהנים לויים וישראלים. פשיטא! (אם לא הם - מי מחויב במצוה זו?!) כהנים איצטריך ליה (החידוש הוא לגבי כהנים), סלקא דעתך אמינא, הואיל וכתוב (דברים ח, ו) "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עינך", כל דאיתיה במצוה דיד - איתיה במצוה דראש (רק מי שמחויב בתפילין של יד מחויב בשל ראש), והני כהנים הואיל וליתנהו במצוה דיד, דכתיב (ויקרא ו, ג) "ילבש על בשרו" - שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין בשרו (כלומר - נצטוו הכהנים שלא יחצוץ שום דבר בין כתונת הבד שלהם לבין בשרם, ולכך אינם יכולים להניח תפילין של יד), אימא במצוה דראש נמי לא ליחייבו? קא משמע לן - דלא מעכבי אהדדי, כדתנן: תפלה של יד אינה מעכבת של ראש, ושל ראש אינה מעכבת של יד (ואפילו שאינם יכולים להניח תפילין של יד, חייבים בתפילין של ראש). ומאי שנא דיד דכתיב "ילבש על בשרו", ראש נמי כתיב (שמות כט, ו) "ושמת המצנפת על ראשו"? (ואם כן, מדוע לא יימנעו הכהנים מתפילין של ראש, שהן חוצצות בין ראשם למצנפת?) תנא: שערן היה נראה בין ציץ למצנפת, ששם מניח תפילין.

הגמרא דנה רק באפשרות שהכהנים יניחו את התפילין על בשרם, באופן החוצץ ביניהם לבין בגדי הכהונה, הכתונת או המצנפת, אך אינה מעלה כלל את האפשרות שהכהנים יניחו את התפילין על גבי הכהונה. מדוע?

המשנה במגילה (כד, ב) אומרת: "ציפן זהב (את התפילין) ונתנה על בית אונקלי שלו (הניחן על ידיו) - הרי זה דרך החיצונים". ומפרש הרשב"א: "פירוש, משום דכתיב והיה לך לאות על ירך, לך לאות - ולא לאחרים לאות". כלומר: אין פסול חציצה בתפילין. האיסור להניחן על גבי בגד נובע מכך שהתפילין נחשבות "לך לאות" רק כאשר הן צמודות לבשר; כאשר הן מונחות על גבי בגד, או מצופות - הן אות לאחרים ולא למניח אותן.

כך גם שיטת הר"ן (מגילה טו, ב מדפי הרי"ף). הטורי אבן (מגילה שם) מדייק מדברי רש"י בסוגיא בערכין גם-כן כשיטתם.

לפי שיטה זו, כפי שמציין הרשב"א עצמו, פסול החציצה בתפילין אינו אלא בתפילין של יד, שבהן נאמר "והיה לך לאות על ידך", אבל בתפילין של ראש, אין פסול כזה, ומותר להניחן על גבי בגד.

לעומתם, דעת הרא"ש (בשו"ת ג, ד) היא, שישנו פסול חציצה בסיסי בתפילין. את דבריו הוא מוכיח ממה שנאמר בסוגייתנו :

"דע, שצריך שלא יהא דבר חוצץ בין תפילין לראשו ובין תפילין לזרועו. דאמרין בפ' ב' דזבחים (דף י"ט) תפילין מהו שיחוצו בין גופו לבגדו, דבבגדי כהונה כתיבי **ילבש על בשרו** שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין בשרו, וכתיב **ושמת המצנפת על ראשו** שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין ראשו. ומייתי התם בברייתא דכהנים בעבודתם פטורין מן התפילין, ואי סלקא דעתך שאין חציצה פוסלת בתפילין, יניח התפילין על המצנפת ועל הזרוע על הכתונת!

וטעמא, משום דכתיב **לאות על ידכה**, שלא יהא דבר חוצץ בינו לידו. כדדרשין **ילבש על בשרו** שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין בשרו. וכן דרשין **לטוטפות בין עיניך**, שלא יהא דבר חוצץ בין תפילין ובין עיניך".

כלומר: ישנו פסול חציצה, מפני שהתפילין צריכות להיות **"על ידך"**, ממש, וכן הוא בתפילין של ראש, שנדרשות להיות **"בין עיניך"**.

ואכן, לכאורה סוגיית הגמרא בערכין מוכחת כדברי הרא"ש, שהרי הגמרא מעלה את הבעיה של הנחת תפילין בין הראש למצנפת, ולא מציינת שניתן לפתור את הבעיה באמצעות הנחתן **על גבי** המצנפת (אלא שהיה מקום שבו היה מניח את התפילין)!

הרשב"א והר"ן עמדו על קושי זה, ויישבוהו בשני דרכים. הרשב"א (בשו"ת ג, רפב) כתב לחדש, שאכן בכובע רגיל אין חציצה לתפילין של ראש, אבל כובע של מצווה, ככובעיהם של הכהנים, אכן חוצץ, שמצווה מפסיקה וחוצצת בפני מצווה אחרת. הר"ן (שם) כתב, שאין זה כלל מדין חציצתה בתפילין, אלא הדבר נמנע משום שאסור להניח שום דבר על גבי בגדי כהונה, אפילו כלי מצווה כמו תפילין.

להלכה, נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים כז, ד-ח) כשיטת הרא"ש, ומי שאינו יכול להניח תפילין על ראשו, יניחן ללא ברכה (כלומר – למנהג האשכנזים המברכים בדרך-כלל גם על תפילין של ראש; למנהג הספרדים שממילא אינם מברכים על תפילין של ראש, מניח כדרכו).

אם התחבושת חוצצת רק בפני הרצועות, יניח את התפילין של ראש בברכה (משנה ברורה סעיף-קטן טז).

כתב האגרות משה (אורח חיים חלק ד סימן מ אות יח), שקרח שמפני הבושה חובש לראשו פאה נכרית, יניח את התפילין בבית הכנסת ללא ברכה, ואחר כך יחזור ויניח בביתו בברכה. בהליכות שלמה (הלכות תפילה ע"מ מב בהערה) כתב שיעשה להיפך, קודם יניח בביתו בברכה ויקרא בהן קריאת שמע, ואחר כך יחזור ויניח בבית הכנסת ללא ברכה.

ולכאורה נראה שעצת הגרש"ז אוירבאך עדיפה, שהרי לשיטת הרשב"א והר"ן, כשמניח את התפילין על גבי הפאה, הוא יוצא ידי חובתו, ובודאי עדיף שבהנחה שיוצא בה ידי חובתו גם יברך על הנחת התפילין, לכן יתכן שעדיף להניח את התפילין קודם בביתו ללא הפאה, בברכה, ואחר כך יחזור ויניח בבית הכנסת ללא ברכה, מאשר להיפך.

ובנשמת אברהם הביא בשם הרב יהושע נויבירט זצ"ל, מספר הנחיות בנוגע להשתלת שיער. בימים הראשונים אחרי ההשתלה, כאשר הראש מכוסה בתחבושת, אין אפשרות להניח תפילין בברכה. ולכן אם הוא בארץ ישראל, עדיף לכוון את זמן ההשתלה כך שהימים שאחריה יהיו בחול המועד, בהם לא מניחים תפילין. ואם הוא בחוץ לארץ, בקהילה בה נוהגים להניח תפילין, יניח של יד בלבד, והתחבושת על ראשו תוכיח מדוע אינו מניח גם תפילין של ראש (ולא ייראה שבדווקא אינו מניח תפילין בחול המועד).

ומה באשר לשיער המושלל עצמו, לאחר ההשתלה? האם הוא חוצץ בפני התפילין? כתב האגרות משה (שם): "אני לא שמעתי ששייך דבר כזה, שלמי שנקרחו שערותיו יהיה שייך שיצמחו שם שערות זרות שיניחו על הראש, ואם איכא דבר כזה היה זה דבר מותר לעשות, ולענין חציצה לתפילין, קודם שנצמחו אין זה חציצה כיון שאי אפשר להסירם וכל מי שאין לו שערות לא יסירם, ואם ליכא דבר כזה אבל הוא רק דביקת השערות זרות להגוף ע"י דבק נמי, כיון שכן ישאר לעולם ורוצה בזה לא יחצוץ לתפילין בכל מקרה".

גם הרב נויבירט (שם) פסק שלאחר ההשתלה השער המושלל הופך לחלק מן הגוף, כיוון שהוא שיער חי וצומח, וכמובן שאינו חוצץ בפני התפילין.